

[--- Artisták Pesthen és Budapesten \(2. rész\) >>>](#)

Kemény Gyula: Artisták Pesthen és Budapesten* (2. rész)

A Király-utcában volt Feistinger Jánosnak a vendéglője, a „Kék macska” (Blaue Katz’) itt honosították meg először az állandó társulatot, amely belépődíj mellett működött. A „Kék macskának” Schönberg Rudolf, Chorini Richárd, Honetz Károly komikusok, Waldau Jeanette, Fischer Karolin, Hildegard Jeanette, Mutzbauer Karolina és Róza, Vallé Jenny, Neumayer Márta voltak a vonzóerői, akik részére Oroszy Henrik, akkor még Jálics Ferenc borkereskedő cég könyvelője, „Caprice” álnév alatt írta a pikáns, de rendkívül szellemes kuplékat és erotikus bohózatokat. Sem azelőtt, sem azóta olyan kiváló emberek nem kerültek együvé, mint a „Kék macska” művészgárdája. A főváros legelőkelőbb társadalmi rétegeiből kikerült férfiközönség kacagott és tombolt Caprice szinte egyértelmű trágárságainak hallatára, melyek Waldau Jeanetteben és Schönberg Rudolfban felülmúlhatatlan interpretátorokat találtak. A „Kék Macska” esténként zsúfolásig megtelt és olyan hírnévre tett szert még külföldön is, hogy minden idegen, aki Pestre vetődött és mulatni akart, ott feltétlenül megfordult. A walesi herceg, a későbbi angol király, ha Budapesten tartózkodott, gróf Károlyi Pista, Festetich Tasziló herceg; Szemere Miklós, Üchtritz Zsigmond báró és Eszterházy Miki gróf társaságában a „Kék macskában” mulatott.

A Király-utca és Laudon-utca sarkán levő „Berger-pince” is hangos volt a kacajtól. A helyiség tulajdonosa a szépségéről és kacérságáról híres Berger Málsai ugyancsak kitűnő társulatot szervezett vendégei szórakoztatására. Itt játszott Fürst Károly társulata, melynek starja felesége, a kis Weichselberg Riza volt. Rövid ideig itt működött Geistiger Mária énekesnő, egy bűbájos, lángvöröshajú, gyönyörű termetű művésznő, aki tűzoltóruhában előadott „Mit der Spritzen in der Hand!” című trágár kupléját szünni nem akaró tapssal jutalmazta az odajáró aranyifjúság. A szép tulajdonosnő, Berger Malcsi, azonban veszedelmes konkurenst látott a vörös hajú Máriában és rövidesen elbocsájtotta. Bécsbe ment és ott végképp elzüllött.

*

A múlt század hatvanas éveiben, ahol jelenleg a Lipót-körút hatalmas palotasora húzódik végig a Margithídig, állott az úgynevezett Tüköry gát, melyen csak egyetlen épület állott, a Tüköry-féle sörgyár, óriási kiterjedésű kert közepén. Ettől jobbra és balra hatalmas fatelepek sorakoztak egymás mellé, ahol a pesti fakereskedők fakészletüket tartották. A város felé eső részen az „Új épületig”, amely Budapest leghatalmasabb kaszárnyája volt, a tűzifakereskedők telepei állottak, míg a Tüköry-féle sörgyártól felfelé a Dunaparton végig, párhuzamosan a Margitszigettel az épületfakereskedők telepei sorakoztak egymás mellé. Ez a két fatér különösen az, melyen a tűzifa volt elhelyezve, a legveszedelmesebb tolvajnépnek volt a bűvőhelye. Itt tanyáztak télen-nyáron a hírhedt pesti betörők és zsebmetszők kedveseikkel és barátaikkal. A farakások alatt barlangokat ástak, melyekben nemcsak meghúzódtak a rendőrség elől, hanem azokba rejtették el a betörésekből és lopásokból származó rengeteg holmit is. A fakereskedők és e veszedelmes nép között mintegy titkos egyezség állott fenn. A fakereskedők hallgatólag megtűrték őket azon a helyen, viszont a tolvajok vigyáztak arra, hogy a fát senki el ne lopja. Annyira veszedelmes volt akkoriban az a vidék, hogy a Transport-házban (a mai Nádorkaszárnya) levő katonáknak csakis csapatostul volt szabad a fatéren keresztül menniök.

Ebben a környezetben fogamzott meg Tüköry Károlynak agyában az az eszme, hogy a sörgyár mellett elterülő nagy kertben a bécsi Schwender Kolosszeum mintájára mulatóhelyet alapítson. Pesten akkortájt több hírhedt táncterem volt, mint a „Horgonyterem” (Ankersaal) a Hajóstéren, ahol ma az Operaház áll, ott volt akkor a zsbivásár. A Flóra-terem a Király-utcában stb. Ezeknek női látogatói legtöbbyire a rendőri felügyelet alatt álló nők soraiból kerültek ki, akik fesztelen viselkedésük által nagy vonzerőt gyakoroltak az akkori pesti aranyifjúságra.

Tüköry Károly, akinél fontosabb volt a jó üzlet, mint a közerkölcs, megépítette kertjének a Tükörygát felé eső részén hatalmas vendéglőjét, óriási táncteremmel és mellékhelyiségekkel és azt bécsi barátjának, Schottenhammer Jánosnak évi 3600 forintér, ami akkor óriási összeg volt, bérbeadta. Schottenhammer „Újvilág” (Neue Welt) címen nyitotta meg helyiségét, ahova szerződtette a Horgony-terem hírhedt táncmesterét, Linzer Palit, aki arról volt híres, hogy ő honosította meg a Horgony-teremben a „Debardeur” bálkat, ahol a hölgyek egyetlen ruhadarabja az arcukon levő álarc volt és így táncolták a kánkánt.

Pesten mindenki örültnek tartotta úgy Tüköryt, mint Schottenhammert, hogy olyan vidéken, ahol az élet- és vagyonbiztonság a legrosszabb lábon állott, éjjeli mulatóhelyet nyitottak. Tüköry és Schottenhammer azonban jól ismerték a pestieket és tudták, hogy milyen eszközökkel lehet őket odacsábítani. Linzer Pali összeszedte a pesti táncteremből a legszebb százhusz táncosnőt, akiknek fejenkint és naponkint egy forint ötven krajcárt fizetett és azok szívesen jöttek, mert egyrészt nem félték a veszedelmes vidéktől, másrészt a többi táncteremben fizetést egyáltalán nem kaptak. A táncosnőket, előtáncosokat, cigányokat és pincéreket minden délután 3 órakor a Gyár-utca sarkán levő régi pályaudvarnál egész sor omnibusz várta, minden omnibusz bakján a kocsis mellett két-két ferencvárosi jassz ült, kezükben bikacsekkel és ilyen „fedezet” mellett indult el a kocsisor az „Újvilág” felé.

És megtörtént az a nem várt eset, hogy az „Újvilág” összes termei és különszobái a megnyitás napján zsúfolásig megteltek és a híres pesti fiakkeresek alig győzték a vendégeket odaszállítani. Nem is történt semmi baj, mert Tüköry és Schottenhammer véd- és dacsövetséget kötöttek a fatér veszedelmes lakóival, akiket bőven elláttak enni- és innivalóval, miáltal vendégeik élet- és vagyonbiztonságát a legtökéletesebben biztosították.

A következő évben, 1864-ben nagy éhínség dühöngött Magyarországon és Schottenhammer meg akarta honosítani párisi minta szerint a szabad ég alatti bálkat. Ez azonban nem sikerült neki, mire hatalmas deszkabódét építtetett és annak a színpadán Párisból és Berlinből szerződtetett varieté különlegességeket léptetett fel. A lokáljában Schottenhammernek sikerült, olyan műsort összeállítani, amilyent azelőtt Pesten sohasem láttak és ezáltal óriási anyagi haszonra tett szert. Ő hozta Pestre legelőször az első francia chansonettet, Mlle Antoinettet, aki francia trágárságait olyan mimikával kísérte, hogy azokat még a soroksári sváb paraszt is megértette. Szenzációs sikerében azonban a pesti rendőrség megzavarta, és kiutasította őt a városból. Ott léptek fel a „five brothers Haynes” angol akrobata csoport, a Hadzsi Ibrahim-féle arab csoport, a Nishi-Joshi japán-csoport, Steward angol zsonglőr, Chorini Richárd, a már akkor is népszerű pesti komikus és végül Mannsfeld, a híres bécsi énekesnő, aki nagyszerű előadásával és slágerszámaival valósággal eksztázisba hozta a közönséget. Itt ismerkedett meg Thaisz Elek Pest város főkapitánya, a feleségével, Reich Fannyval, aki minden este elbájoló mosollyal ült a jegypénztárban. Thaisz beleszeretett a ragyogó szép asszonyba, aki akkor Linzer Palinak, a táncmesternek volt a felesége és megszöktette. Pali nap-nap után megjelent a főkapitányi hivatalban, és mindig hangosabban követelte vissza szépséges nejét, míg végre egy napon Linzer Palit lefotgák és a rendőrorvos konstatálta, hogy közveszélyes örült. Mint ilyent a Lipótmezőn helyezték el, ahol Linzer Pali meghalt és Thaisz feleségül vette az özvegyét.

Schottenhammer után többen próbálkoztak az „Újvilágban”, azonban egyik bérlő a másik után ment tönkre, míg végre 1870-ben a helyiséget bezárták, az épületet lerombolták és ma egész sor palota áll a helyén.

A varieté színpad most már gyökeret vert Pesten és 1874-ben a Carlé testvérek társultak Weisz Károly nevű artistával, aki Chevalier de Blanc, a hűszfejú ember néven produkálta magát mint komikus. Ezek a Károly-kaszárnyának a Rostély-utcában (Gerlóczy-utcában) levő részén a félemeleten nagy helyiséget béreltek és itt varieté színházat létesített.

A varieté titkára lett egy Singer Károly nevű volt kávé, aki rendkívül ügyesen és ötletesen állította össze a műsort, úgy, hogy az nagy látogatottságnak örvendett. Egy napon Singer, aki időközben nevét Somossyra magyarosította, összeveszett az egyik igazgatóval, Carlé Henrikkel, aki őt minden felmondás nélkül azonnal elbocsátotta. A nagy összeköttetésekkel bíró Somossy Károly ekkor kibérelte a Beleznay-kertben lévő vendéglő helyiségét és ott varieté színpadot létesített, melyen nagyszerű artista számokból álló műsort nyújtott. Az üzlet kitűnően bevált és Somossy nagy vagyonra tehetett volna szert, ha nem forgatta volna különösképen a harminckétlevelű bibliát és nem szerette volna mindennél jobban a nála szerződésben levő énekesnőket, akiknek végül mindig ő volt a legodaadóbb balekja.

Míg a Somossy-orfeum nap-nap után zsúfolásig megtelt a Beleznay kertben, addig a Carlé-fivérek Károlykaszárnyabeli varietéje tátongott az ürességtől, annyira, hogy azt be kellett zárniok. Később ott nyitották meg az „Ámor terem” néven ismeretes tánchelyiséget, amit 1889-ben Török főkapitány bezáratott.

Ide vonult be Leitner Henrik és Oroszy Henrik igazgatósága alatt a „Kék macska” híres együttese. A helyiséget „Folies Caprice”-nak nevezték el, amely rövidesen látogatottabb és népszerűbb lett a „Kék macskánál”. 1893-ban a mindig morózus és epés Oroszynak áthidalhatatlan differenciája támadt Leitner Henrikkel, akivel megszüntette a társas viszonyt és megalapította a Rákóczy-úton a mostani „Uránia színház” helyén az „Oroszy Caprice”-t, Oroszy kitűnő bohózatokat tudott írni, azonban az üzletvezetéshez nem értett, kénytelen volt a hitelezők szorongatásai folytán ragyogó színházából kivonulni és szegényen, mindenkitől elfeledve, magával meghasonolva, néhány év előtt Fiumében meghalt.

Somossy Károlynak időközben szűk lett a Beleznay-kert és a Nagymező-utcában megvásárolta Bródy Zsigmond újságkiadó és szerkesztőtől azt a telket, ahova felépítette a Somossy orfeumot. Elég pénze nem volt hozzá, de talált jószívű embereket, akik két-háromszáz százalékra rendelkezésére bocsátották az építéshez szükséges összeget. Az építkezés tartamára, minthogy a Beleznay kertben levő épület annyira rozoga állapotban volt, hogy ott az előadásokat a rendőrség betiltotta, Somossy kibérelte a Hajós-utcában épen üresen álló Hermina színházat és ott tartotta előadásait. Mikor aztán 1884-ben az új Somossy-orfeum megnyitott, Prugmayer József költözött be a Hermina színházba, aki eddig a Király-utcában a „Lengyel királyhoz” címzett vendéglő helyiségében – melyet ő Walhallának nevezett el – tartotta társulatával előadásait.

A Prugmayer orfeum, nívó tekintetében teljesen egyfokon állott Somossy orfeumával. Itt játszottak Prugmayer József és feleségén kívül Groszmann Józsi, Friedrich Sándor, Armin József, Troppauer Ármin, továbbá a bájós Schindler Gizella, Rück Lujza, Grille Margit, Várady Cili. Karmesterük a

kitűnő Schindler Károly volt és Prugmayer mozgékony, leleményes titkárával, Herzmann Károllyal mindig változatos és nagyszerű műsorról gondoskodott. A legjobb darabokat és kuplészövegeket ezen helyiség számára a felejthetetlen Groys Antal írta.

Prugmayer ebben a helyiségben meggazdagodott, vágyott vissza Bécsbe és orfeumát odaadó barátjának és titkárának, Herzmann Károlynak teljes felszereléssel együtt ötezer forintért eladta. Herzmann rendkívüli ügyességgel, szakavatottságával és mondhatom, eleinte nagy szerencséjével vezette az Orfeumot tovább. Nála játszottak az artistavilág kiválóságai: Eisenbach Henrik, Módl József, Helm Rosen Károly, Helm Frida, Würtemberg Lujza, Ernst Josefin, Menotti Paula, Linder Jozefin, Nordström Riza, Stengel Heléna, Walden Frici, Reichsberg Hansi, Werner Móni és hosszabb időn át Európa legelső varieté dívája, Carola Cecilia. A millenniumi esztendő azonban, mely annyi reményt semmisített meg, Herzmann Károlyt is tönkre juttatta és mint egészen szegény ember, fillér nélkül vonult ki művészhajlékából.

---

* [Békásy Jenő és Seidl Albert \(szerk.\) *Jubileumi Album 1897-1922* Kiadja a Magyarországi Artista Egyesület 25 éves fennállásának emlékére \(33-38. o.\)](#)